

PRIKAZI I KRITIKE Reviews and Critics

Francois Grumel-Jacquignon, *La yougoslavie dans la strategie Francaise de l'entre-deux-guerres (1918-1935) Aux origines du myth serbe en France*, Peter Lang, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt/M, New York, Wien, 1999, str. 669

Knjiga koja je pred nama bazira na doktorskoj tezi Fransoa Grime Žakinjona *Jugoslavija u francuskoj strategiji između dva rata (1918-1935) O poreklu srpskog mita u Francuskoj*. Ova teza je odbranjena na Sorboni (Paris-IV) 1996. godine. Projekat je imao ambiciju da proveri nekoliko (5) važnih pitanja: Stvaranje Jugoslavije 1918, ulogu Francuske i očekivanja; Problem hrvatsko-srpskih odnosa, stav Francuske i pitanje mogućih alternativa; Uvođenje diktature 1929. godine, uloga Francuske, stepen ingerencija i da li je bilo želje da se Jugoslavija čuva po svaku cenu; Odnosi jedne velike sile, garanta status quo a i jedne zemlje koja se strašno uvećala 1918, ali više-manje nezadovoljne geopolitičkim statusom. U tom sklopu kakve su bile moguće međusobne koristi i opterećenja, uzimajući u obzir i druge velike sile; Na kraju, osnovanost temeljne francuske politike kroz činjenicu da se oslanjala na jednu državu čiji su apetiti bili primarno balkanski i koja nije graničila, bar do Anšlusa, sa Nemačkom i u sumnji da je francuski sistem međunarodnih odnosa poražen.

Žakinjon je predstavljen kao stručnjak za pitanja međunarodne bezbednosti i odbrane, geopolitike i geostrategije, re-

zervni mornarički oficir. Njegova aktuelna istraživanja okrenuta su, prostorno, srednjoj i istočnoj Evropi, kao i pitanjima federalizma kao sredstva da se reše etnički problemi u toj regiji i tipu političke organizacije koja najviše zadovoljava demokratske kriterijume.

Posle čitanja knjige odmah se nameće utisak da se radi o delu koje je s jedne strane u političkoj misiji, a s druge, tamo gde ono predstavlja „istorijski slučaj” (case study), ilustraciju pogrešno odabranog političkog modela, primarno zadire u istoričarsku struku. Kako je političnost autora i njegovih kolega profesora evidentna, unekoliko ćemo je naznačiti, dok ćemo težište analize posvetiti njegovom elaboriranju „istorijskog slučaja”.

Fransoa Miteran (Francois Mitterrand) je grešio kada je 7. avgusta 1991. na sednici ministarskog saveta izjavio:

„Ne smemo smetnuti sa uma tradicionalna prijateljstva. Za nas, kao i za Russe, to je Srbija. Slovenija i Hrvatska su više okrenute Nemačkoj.”

Njegovo poimanje stvari je samo još jedan eho naivnog optimizma i vere francuskih državnika, vojnih i civilnih, u Srbiju i njenu ulogu. Takvog je mišljenja Mišel Bernar (Michel Bernard), profesor

sa Sorbone (Paris I), saradnik u Centru za istraživanje slovenske istorije (Institut Pierre Renouvin) i pisac pohvalnog predgovora knjige Grime-Žakinjona. Svoja politička osećanja, verujući da je ova knjiga upravo njihova najbolja potpora, izrazio je na kraju predgovora sledećim rečima:

„Kako onda da se ne čudimo greškama koje su počinili francuski diplomatski predstavnici ovih godina i njihovo odbijanje, još jednom, da saslušaju, iz samih svojih redova, različite i bolje informisane glasove? Za sve one koji se interesuju za budućnost naroda bivše Jugoslavije i za francusku politiku u tom regionu, čitanje ove teze omogućava vezu sa kompleksnom stvarnošću uzaludno potrošenih nada između dva rata (!-M.B).”

Ove tvrdnje koje kod nas ostavljaju utisak poimanja „kompleksnosti” na redukovani način, ipak podstiču na razmišljanje da li je realna kategorija „tradicionalno prijateljstvo” i da li je ona ograničena samo na istorijske nosioce ili je to nešto što prelazi „s kolena na koleno” podsticanjem istorijske svesti na obe strane „elementima zajedničkog sećanja” i političkim konsenzusom o nekom trajnijem zajedničkom interesu. Kakvu ulogu u tome imaju političke partije, centri duhovnosti i kulture, elite (vojne, političke, ekonomske, kulturne), verske zajednice, neformalne grupe, politička emigracija i dr? U prilog ovom razmišljanju, ali i o.rom o „greškama” koje pominje profesor Bernar, vratimo se na čas ponovo Miteranu i njegovom lamentu pred Andreasom Papandreoum, 23. februara 1993:

„Sve je to bio sled grešaka: nemačka akcija, američka ignorancija, oklevanje

Italijana, jer ih je Sveta Stolica paralisala. U stvari, Nemačka koja sebe smatra legitimnim naslednikom austrougarske imperije, preuzela je na sebe i svu staru austrijsku osvetoljubivost prema Srbima.” (H. Vedrin, Les mondes de Francois Mitterand, s.625)

Čime je doktorska teza Fransoa Grime-Žakinjona zaslužila dobre preporuke profesora Bernara? Da li nedvosmislenom stručnošću koja mitsko zamenjuje racionalnim ili jednim, po vanjskim obeležjima, naučnim argumentovanjem izvesnog oblika političkog mišljenja u Francuskoj koje se razvijalo paralelno sa jugoslovenskom krizom i koje dokazuje presudnu odgovornost srpskog faktora u njoj?

Po nama, knjiga se svakako uklopila u jedan trend revizije u razumevanju srpsko-francuskih „tradicionalnih veza”, ali i šire u razumevanju francuske politike same. Autor se već u impresumu jasno predstavio kao „nonkonformista”. Smatramo to legitimnim i uvek podsticajnim za razvoj saznanja, same nauke, a u krajnjem i političke kulture. No, na našoj je znatiželji da pratimo kako je autor dolazio do „novih” zaključaka i čime ih je argumentisao. Da li su postulati struke ispoštovani? Da li je ova, po sadržaju uža tema, dobro situirana u kontekst međuratne francuske politike koja je u mnogim svojim elementima odlično pokrivena naučnim radovima i velikom produkcijom diplomatske građe? Za čitaoca u Jugoslaviji svakako je i od interesa saznanje da li je u ovim naučnim naporima Fransoa Grime našao inspiraciju i u delu naše naučne produkcije? Kakvu je selekciju sačinio? Na kraju, do kakvih sudova je došao?

Autor se u ovom obimnom delu određuje prema francuskoj strategiji mira u vremenu posle Prvog svetskog rata i u okviru toga posmatra njen odnos prema efemernoj državi SHS, potom Kraljevini SHS/Jugoslaviji, sa posebnim osvrtom na srpski faktor. Ubeđen je, na osnovu toga kako je on video francuske vojne i diplomatske izvore, da je Francuska grešila od samog početka oslanjajući se na srbijansku komponentu kojoj je, navodno, strateški pogled bio okrenut ka jugu, a njene potrebe iziskivale saveznika koji će više gledati u Srednju Evropu. Tako je, eto, Francuska brzo i nesmotreno napustila kratkotrajnu podunavsku politiku i prepuštala Italiji da uskoči u prazan prostor. Propustila je i mogućnost da svoju politiku izgrađuje uz pomoć Slovenaca i Hrvata koji su daleko više okrenuti Srednjoj Evropi i Podunavlju. Izabravši za saveznika Srbe, Francuska se prema Žakinjonu opteretila jednim nezgodnim saveznikom koji je onemogućavao uspostavu dobrih strateških odnosa sa Italijom, Sovjetskim Savezom 1930-ih i povremeno sa Velikom Britanijom. Megalomanija i težnja za balkanskom hegemonijom („Balkan balkanskim narodima”-sic!) Srba ugrožavala je jedini vitalni interes Francuske, solunsku luku i mogućnost transporta kopnom vojne pomoći Poljskoj i Čehoslovačkoj. Srbija je ta koja je ugrožavala odnose sa Bugarskom i Grčkom. Nasuprot, francuski pravi interes je bio stabilnost regiona. Takođe, dosta prostora je posvećeno jugoslovenskom blagonaklonom stavu prema Anšlusu Austrije, protiv francuskih interesa u njenoj nemačkoj politici. Ministar vanjskih poslova Francuske, Bartu (Bar-

thou) bio je odan sledbenik srpskog mita u Francuskoj i zbog toga nerealan političar. Autor na svoj način dokazuje da je francuski uticaj postepeno zamenjivao nemački koji postaje potpuno dominantan od 1935. godine. Dokaz za to je Stojadinović. Tim zaključkom je autor i odredio vremenske granice za istraživanje „mita” o francusko-srpskom prijateljstvu.

„Definitivno Pariz je izgubio zbog svoje ambivalentnosti igrajući i na kartu Italije i na kartu Jugoslavije i kao rezultat, mogao je videti kako su se i Beograd i Rim stavili pod vodstvo Berlina. To što Francuska nije postigla za deset godina Nemačka je postigla za tri.” (s.587).

Pogrešna francuska politika je posledica pogrešnog sagledavanja stvari. Njeni lideri su naivno polagali veru u sposobnost srpske armije, precenjajući njen doprinos u prethodnom ratu, a potom očekujući nastavak takve tradicije mirnodopskom razvoju. No, ta vojska je, po autoru, bila nesposobna i teško da je postojala šansa da se osposobi u efikasnu snagu.

Zbog divljenja za srpsku seljačku demokratiju nasuprot društvenim režimima nekadašnje Centralne Evrope, aristrokratske i imperijalne, kao i na bazi bliskosti dva radikalizma (srpskog i francuskog) Francuska je blagonaklono tolerisala srpsku hegemoniju na štetu Hrvata i Srba što je slabilo solidnost države.

Francuska je grešila što je „odobravala oslanjanje Monarhije na vojsku kao jedinog mogućeg veziva južnih Slovena iz geopolitičkih razloga”. Takođe, podržavanjem centralističkog modela „nacije-države” i shvatanjem da se hrvatsko pitanje rešava prostom decentralizacijom.

Greška je i što se sukob države SHS i katoličke crkve upoređivao sa sukobom koji je imala III Republika sa istom crkvom, „iako je bilo potpuno jasno da je srpska želja da Hrvate i Slovence prevedu na pravoslavlje” (s.601).

Francuska je jednako grešila što je forsirala pomirenje srpsko(sic!)-italijansko i ratifikovanje Netunskih konvencija na štetu Hrvata i Slovenaca.

„Naivna vera u Jugoslaviju mora s toga biti korigovana jednostavnim slušanjem samih Srba (!) koji su dobro uvideli razlike koje ih odvajaju od 'Prečana', nespojivost dva mentaliteta, nepristajanje ovih da se odrede kao pravoslavni, istočnjaci, srpsko nepoverenje za sve koji uzdižu 'zapadnu' kulturu, i, sledstveno, njihovo poimanje moguće zajednice jedino pod uslovom da oni dominiraju, što im se vraća kao njihova slabost.” (s.602)

Na kraju, smatra Žakinjon, posle cele njegove analize „otkriva se tako jedan autentičan srpski mit u Francuskoj, potpuno udaljen od stvarnosti, ali u njoj stvarno prisutan, jer utiče na blokiranje izvesnih diplomatskih mogućnosti, jedan mit u koji se neće znati sumnjati, a koji danas još nije nestao u Francuskoj”.

Stručnjak ili čitalac namernik pitaju se da li se do ovakvih zaključaka došlo na dobar, stručan način? Ovi zaključci, pored istoričara, svakako tangiraju i jedan deo javnog mnjenja u Srbiji, njihove sentimente uprkos prolećnom bombardovanju 1999. godine. S druge strane, francuski čitalac je takođe pred višestrukim izazovima. Direktna poruka upućena Quai d'Orsay-u ili jednom njegovom delu je evidentna.

Autor, Grime-Žakinjon se opredelio da više-manje sam prođe kroz obimnu

francusku građu, prvenstveno iz dva arhiva u Parizu, Diplomatskog i Vojnog. Građu koja bi, u krajnjem, bila izvor prvog reda za francuski ugao gledanja, odnosno njihove mogućnosti saznavanja činjenica relevantnih za jugoslovensku i druge zainteresovane strane, on najčešće koristi kao samodovoljan izvor. Mada nije prvi koji koristi tu građu, pa čak i u tako širokom obimu, predstavlja se čitaocima kao da je prvi koji „otkriva” dugo prikrivene činjenice (s.XXIII). Tako za javnost ostaju nepoznati autori koji su to daleko pre njega koristili, dodajmo, i daleko skrupuloznije, poredeći te izvore sa britanskim, nemačkim, italijanskim, češkim, mađarskim, nemačkim i drugim iz istoga vremena, a takođe i građom jugoslovenskih arhiva. Autor je tako izbegao potrebu da komentariše prethodne istraživačke rezultate pa i one koji su nastali korišćenjem istih onih fondova koje je sam koristio. U težu zamerku spada, svakako, činjenica da autor, ponekad za veoma osetljiva pitanja koristi obilje izvora manje vrednosti, nekad i nepouzdanih, koje francuski diplomatsko-vojni predstavnici samo notiraju. Navešćemo samo nekoliko, po nama najdrastičnijih primera.

Da bi istrajavao na svom zaključku o „nemačkoj orijentaciji” i „odbojnosti Jugoslavije prema francusko-sovjetskom približavanju” dosledno izbegava, po nama, najvažniji sintetički pregled francuskih pogleda na Kralja, jugoslovensku unutrašnju i vanjsku politiku i karakter francusko-jugoslovenskih odnosa - Notu koju je sintetizovao Quai d'Orsay za razgovore francuskog predsednika Republike, predsednika vlade i ministra van-

jskih poslova za nikad održani susret sa kraljem Aleksandrom, oktobra 1934. Dakle, radi se o izvoru prvog reda kako je službena Francuska gledala na stvari i koje korake je nameravala da preduzme. Da ne bude nesporazuma, njegova arhivska oznaka ili datum pojaviće se na strani 464. To je, po nama, koji u posedu imamo ceo dokument (15 strana), tek bilo pravo iznenađenje.

Odakle su pojedini delovi koje autor citira ili interpretira? U dokumentu nema ni reči o Aleksandrovim pretenzijama da postane zajednički vladar Jugoslavije i Bugarske i stane na čelo 20 miliona stanovnika kako to čitaocima iznosi Žakinjon, komentarišući: „Ta opasnost za Quai d' Orsay izgleda ne manja od nemačke” (s.469). Šta tek reći o smišljenom, redukovanom citiranju dela o finansijskim odnosima dve države ili francuskih firmi i jugoslovenske države čime se potpuno izvrće smisao afirmativnog francuskog gledišta.

U pomenutoj noti se vidi da „jugoslovenska vlada je veoma obazriva, i veoma dobro obavještena o opasnosti koju predstavlja trijumf germanizma u Srednjoj Evropi da bi se upustila u takvu igru” (okretanje Nemačkoj). Jasno se ističe da je prijem Geringa u maju 1934. bio rezervisan, da je Kralj čvrsto uz Francusku („toliko dugo koliko ona to bude želela”), jednako kao i tadašnja vladajuća srpska elita koja je proizašla iz rata. Postoji izvesna zabrinutost šta će biti u budućnosti jer Nemci nastoje da ostvare konkretan uticaj, ekonomski i kulturni. Kod Slovenaca i Hrvata nemački uticaj nikad nije ni nestajao.

Držanje Jugoslavije prema Austriji je takođe precizno izloženo. Jugoslavija

poštuje međunarodne obaveze, spremna je i da pomogne ovu zemlju, ali samo pod uslovom da ona ne postane italijanski protektorat i da se odrekne dominacije nad Podunavljem.

Žakinjon u više navrata ističe smetnju koju je Francuskoj predstavljao njen antisovjetizam. U ovom dokumentu se eksplicite tvrdi: „Jugoslovenska vlada ceni veoma korisnom francusku politiku približavanja Sovjetima.”

I kada ga pisac nevoljno navodi (s.468) dodaje opasku „u najmanju ruku preterana ocena.” Takvih opaski nema kod autora za mnoge površne izvore koje je naširoko citirao.

Odredivši 1935. godinu kao kraj srpskog prijateljstva prema Francuskoj, autor se oslobodio obaveze da se bavi daljom saradnjom dve države, kako na vojnom tako i civilnom planu. Da je učinio suprotno, morao bi se suočiti sa obimnom francuskom građom o tom periodu koja baca i druga svetla na uobičajenu sliku za period od 1936 do 1940. godine. Upravo su oba arhiva brojne analize i veoma ekstenzivne beleške razgovora francuskih diplomata sa Stojadinovićem ili, na primer, sa njegovim ministrom vojske Ljubomirom Marićem. Tu su i drugi izvori informacija, ali i videnja analitičara i diplomata opozicionih stranaka u Jugoslaviji, a kasnije koalicionih partnera u vladi (npr. HSS i njeni lideri). Iz tih dokumenata se vide motivi jugoslovenske politike koja u isto vreme sledi i trpi zbog francuske politike prema Italiji. Dok Marić uverava da bi vlada smatrala za ludost napuštanje starih saveznika i priklanjanje revizionistima, a aktuelnu politiku dobrih odnosa u regionu

objašnjava trenutnom materijalnom nespremnošću za rat, Stojadinović dokazuje isto. On ističe da ni jedna vlada ne bi mogla protiv narodnih sentimenata koji su okrenuti Francuskoj i starim saveznicima. Francuzi ne sumnjaju u njegovu iskrenost da će u slučaju rata biti na njihovoj strani, ali su oprezni i misle da on radi pre na tome da ga izbegne. Ovi izveštaji sadrže svedočenja o jugoslovenskoj bojazni zbog nemoći i njenog držanja prema događajima u Španiji, kao i slabosti Velike Britanije. Valja pomenuti da Jugosloveni 1935. godine pristaju u slučaju opasnosti po Austriju da učestvuju u zajedničkim vojnim operacijama sa Italijom i Francuskom dobijajući svoj deo fronta. Na pojedine vojne vežbe i manevre pozivaju se samo francuski oficiri. Ovih činjenica nema kod Žakinjona.

Fransoa Grime-Žakinjon je, po našem mišljenju, najveći previd napravio u nerazumevanju međuzavisnosti malog, siromašnog i ratom iznurenog saveznika i velike savezničke sile - Francuske. Uprkos njegovim ambicioznim tezama, pitanjima sa kojima je krenuo u rad, njegovi zaključci tek delomično i u najtanjim naznakama (s.449, 457) ukazuju da je vojna i ekonomska slabost velikog saveznika imala uticaj na zabrinutost i pojedine taktičke postupke vlade Kraljevine Jugoslavije u međunarodnim odnosima. Mada su u knjizi korišteni radovi Martina Alexandra o generalu Gamlenu (Gamelin) i politici francuske odbrane, zatim Pjotora Vandica (Piotor Wandysz) o „sumraku” francuskih istočnih saveznika, pa i delo Žana Doaza (Jean Doise) i Morisa Vajsa (Maurice Vaisse) o diplo-

matiji i vojnom faktoru, na osnovu kojih bi mogao da pravilno uoči francuskom slabošću uslovljeno ili podstaknuto ponašanje Italije, Nemačke, ali i malih evropskih država pa i francuskih saveznika, autor to gotovo zanemaruje. Memoarski spis generala Betuara (Bethouart), čoveka koji je osam godina proveo uz jugoslovensku vojsku, koji Žakinjon navodi u radu, mada uz delomično pogrešan naslov, takođe čvrsto podrhtava ovaj zaključak. Ova najvažnija međuzavisnost jedne velike sile koja je garant evropskog poretka i malih država saveznica mogla je nesporno da se precizno odredi korišćenjem radova Nikol Džordan (N. Jordan), Antoni Adamvajta (A. Adamthwaite), Ričarda Čalenera (R.D. Challener), Čarlsa Bankvica (C. Bankwitz), Roberta Janga (R. J. Young), dodatnim radovima Morisa Vajsa (*Securite d'abord*, Paris 1981), kao i brojnim radovima francuskih istoričara na temu francuske vojske i izgubljenog mira, a kojih, kao i prethodnih, nema u opciji Žakinjona.

Mada autor koristi i desetinu radova jugoslovenskih istoričara (Dedijer, Vina-ver, Mitrović, Avramovski, Krizman, Ude i dr) štampanih na srpskom (slovenačkom) jeziku, nema najvažnijeg Vina-verovog dela *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata (Da li je Jugoslavija bila 'francuski satelit')*, 1985, nema knjiga Andreja Mitrovića *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919-1920 i Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom*, Desanke Todorović *Jugoslavija i balkanske države 1918-1923*, Đorđa Stankovića o Nikoli Pašiću i dr, upravo pisanih i na osnovu fondova

konferencije Mira i ostale diplomatske građe iz Diplomatskog arhiva u Parizu. Nema ni naših monografija o vojsci Kraljevine SHS/Jugoslavije 1918-1935. godine, snabdevenih opširnim rezimeima na francuskom, dostupnih u bibliotekama INALCO i Vojnog arhiva (SHAT) u Parizu kao ni studije o francuskom uticaju na jugoslovensku vojsku između dva svetska rata, objavljene 1994. godine u *Revue Historique des Armées* (SHAT).

Nekorišćenje pomenute literature dalo je autoru tako veći prostor za prećutkivanje ili slobodne interpretacije, koje možda više odgovaraju njegovim predubeđenjima.

Pisati npr. o događajima na jugoslovensko-albanskoj granici, pobunama na Kosovu i Metohiji, zapadnoj Makedoniji, borbenim operacijama i albansko-italijanskoj propagandi, a nigde ne pomenuti generala Defurtua (De Fourtou) delegata francuske vojske u Skadru, njegove izveštaje i opservacije je začuđujuće. Takvi izveštaji se nalaze u oba pariška arhiva koja je koristio pa čak i u fondovima koje navodi u popisu pregledane građe. Takođe, odustaje od korišćenja fondova iz Diplomatskog arhiva (Albanie, vol. 14. i 15) i tako neometano pravi namernu hronološku inverziju događaja iz leta i jeseni 1920. godine. I posle takve „stručne” operacije evo rezultata:

„U leto, vojska SHS maršira na Skadar i Tiranu. Albanska vlada mobilise i zadobija pobedu 26. avgusta 1920, optužujući Jugoslovene da 'žele iskoreniti' albansku rasu”. (s.107)

Sve, samo ne tačna slika događanja i srpskih namera. Prethodno, namernim ispuštanjem činjenice da je tadašnje de-

markacione linije odredio Franše Depere (Franchet D' Esperey), kao glavnokomandujući, još 1918. godine, insistira na srpskoj „okupaciji” i stalnim planovima da se Albanija podeli „na jednake delove.” Sve je aranžirano poznatim albanskim memorandumima, međunarodnim forumima i Velikim silama posebno, kao i uzvratnom onovremenom propagandom iz Italije i Britanije.

Pored knjiga ili članaka koje je, namerno ili ne, propustio da koristi u određivanju konteksta ili pojedinih užih pitanja, Žakinjon ne okleva da istovremeno neke druge radove promovise kao „kapitalne”. Upravo karakter ovih radova najviše govori o (pred)ubeđenjima i stručnim kvalitetima autora da se nosi sa jednom ovako složenom temom.

Zaista ne treba trošiti reči o knjizi Pola Garda (*Vie et mort de la Yougoslavie*, 1992) za koju autor kaže „da je rad jednog lingviste koji ima zasluga, danas retkih u Francuskoj, što je naglasio srpske etničke planove i relativizovao značaj francusko-srpskih veza.” (s.623). O njenim navodnim kvalitetima u našoj sredini je dosta kritički govoreno. Zato, odvojimo prostor za nekoliko drugih „kapitalnih” radova.

Knjiga Svetozara Pribičevića (*La dictature du roi Alexandre*, 1933), njegov političko memoarski spis kojim je želeo da se sveti Kralju, postaje izvor prvog reda, posebno, kako je Žakinjon istakao, kao svedočenje o jednoj „opasnoj i nepravednoj Kraljevini” posebno prema Mađarskoj (s.627). Sledeće dve knjige iz iste godine (Pezet Ernest et Simondet Henri, *La Yougoslavie en peril?* i Pozzi Henri, *La Guerre revient*) su kritika

režima sa lica mesta. Posebno su zapažanja poslanika Pezea, piše autor, "uznemirila Quai d' Orsay" (Ministarstvo vanjskih poslova). Pisca druge knjige Anria Pocia, Žakinjon legitimise pred čitaocima kao čoveka koji se iskreno trudio da se osudi politika Male Antante prema nacionalnim manjinama i čoveka koji se zalagao za reviziju granica. (s.628-9). Poci npr. dokazuje da je Jugoslavija jedna od najopasnijih zemalja posle Nemačke i optužuje srpske krugove da spremaju rat „koji jedino može da spasi diktaturu i reši sukob 'rasa'". U januaru 1934. predviđa da će rat početi napadom na Bugarsku. (s. 470)

U svoje vreme, za ove iste knjige, francuske diplomate u Beogradu, obavestavale su Pariz da su to pamfleti i ako ima neke istine onda se „ogromno preteruje”, kod Pribičevića više, a kod ostalih nešto umerenije. O poreklu prikupljenih saznanja francuskih pisaca, diplomate ukazuju na neke opozicione intelektualne grupe i političare koji više nisu na vlasti. Njihov cilj je da situaciju prikažu što dramatičnijom. Takvi svedoci i njihovi iskazi dobro su primljeni u nekim francuskim krugovima čije su simpatije stekli „najviše stoga jer podrivaju autoritet”. Da bi se podcrtao karakter takvih izdanja navode se i imena izdavača i štampara koji su Parizu trebali dati dodatnu orijentaciju (Nota za Predsednika francuske vlade i Ministra rata o solidnosti jugoslovenske države, 1. juna 1933, SHAT 7N 3190).

Žakinjon je među radove koji zaslužuju ocenu „kapitalan” svrstao i knjigu Jasne Adler, *L'Union forcee. La Croatie et la creation de l'Etat yougoslave (1918)* (Geneve 1997). To je, po njemu, rad koji pokazuje, „na osnovu ponovnog iščitavanja austrijskih i jugoslavenskih

arhiva”, kako je Srbija uz francusku pomoć prigrabila (la mainmise) južno-slovenske krajeve Monarhije. Stvar postaje razumljiva ako se pogleda knjiga profesorice sa Filozofskog fakulteta u Ženevi. Po nama, osnovne teze nipošto nisu nove. Politički govor jednog vremena obilovao je njima. Metodološki, odmah se zapaža veoma selektivan pristup akterima julske krize iz 1914. godine. Tako „maskirani”, oni se pojavljuju u jesen 1918. godine. Njihova reč, npr. Slavka Kvaternika, izrečena u nekom bečkom razgovoru, postade „izvor prvog reda” (dovoljno je po Adlerovoj što se nalazi u bečkom arhivu), značajniji od mnogih onovremenih koji bi to po sudu struke bili. Stvaranje i nestanak efemerne države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918. godine definisan je sloganom: „Država Slovenaca, Hrvata i Srba: od nezavisnosti do okupacije” (s.279). Tamo gde se činjenice ne uklapaju u tezu o „okupaciji” i „represiji”, davno objavljeni izvori (Hrabak, Krizman i dr) se citiraju na parče. Tako u poslednjem poglavlju knjige „Od otpora do terora i do građanskog rata”, Adlerova npr. mistifikuje u historiografiji razjašnjen slučaj izbijanja, toka i završetka pobune naoružanih domobranskih vojnika 5. decembra 1918. Vešto prekraja Simovićev raport da bi izbegla činjenicu kako je pobuna ugušena pre dolaska srpskih jedinica kojima je građanstvo aklamiralo. Koristeći se starim radovima Josipa Horvata, potpuno nepotrebno pravi mistifikaciju oko predistorije događaja i navodnog „srpskog” scenarija. „Činjenice” o ciljevima i planovima za raspuštanje ostataka austrijske vojske i pravljenju nove zajedničke, još su jedan je od „kapitalnih” primera vanrednog doprinosa ove knjige. Za Adlerovu je, njenoj metodologiji dosledno, i prinudna primena hrvatskih za-

kona - teror. Adlerovoj se ipak mora priznati da prilikom ponovnog „otkri vanja” nije otišla tako daleko kao njen zagrebački kolega Košutić koji će svoju verziju „5. decembra” preneti iz ustaških novina (arhivski izvor iz 1943. godine) po kome su „mladi hrvatski domobrani” pevali koračnice „prije nego što ih je pokosila tanad srbijanske vojske” (Ivan Košutić, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1992, s.149).

Za razliku od dr Žakinjona, profesor Univerziteta u Zagrebu Marjan Maticka će o istoj knjizi dati suzdržaniji sud. Napisaće da težište nije bilo u utvrđivanju novih, jednostavnih činjenica i fakata već na celini ponuđenih objašnjenja i interpretacija. Deskripcija sadržaja i pristojna kolegijalnost daleko su od hvalospeva francuskog kolege za jednu knjigu koja u očima boljih znalaca to ipak nije. Profesor Maticka zaključuje na kraju: „Stoga se postavljena istraživačka pitanja i ponuđeni odgovori i argumentacije, i bez temljite i produbljene kritičke analize, mogu ocijeniti kao poticajni i vrijedni za

uključivanje u buduće raščlambe navedene problematike.” (Prikaz knjige, Radovi 30, Zagreb 1997, s.337-8)

Pisac Fransa Grime Žakinjon nas je svojim obimnim delom ubedio u mnoge činjenice, no nažalost ne u one koje je on želeo. Vredan doprinos iznošenja obilja izvora na svetlo dana, notiranje mnogih unutrašnjih kontroverzi odnosa država na Balkanu, Srednjoj Evropi i među velikim silama posebno, ostaju ipak u senci načina kako ih je autor koristio, kako je interpretirao unutrašnje i vanjske probleme Kraljevine Jugoslavije i njen odnos prema Francuskoj, kao i obrnuto, ove poslednje prema Srbima i Jugoslaviji.

Izdavač „Peter Lang”, čija smo važna izdanja, kao što su dve obimne studije Ivona Lakaza (Yvon Lacaze), svesrdno preporučivali, ovim izdanjem pre je pripomogao naučnom dijalogu iznoseći na svetlost dana jedan obiman trud, ali manje uspešnu stručnost.

Dr Mile BJELAJAC

Miroslav Jovanović, Karl Kaser, Slobodan Naumović (Eds.), *Between the archives and the field: A dialogue on historical anthropology of the Balkans*, Belgrade-Graz, 1999, str. 276

Jugoslovenska historiografija je, usled društveno-političkih promena, u poslednjoj deceniji 20. veka, bila u velikoj meri sputana u jednom izuzetno značajnom vidu svoje aktivnosti koji se odnosi na intelektualna susretanja različitog tipa (seminare, simpozijume, konferencije, kolokvijume, radionice, itd.). Ona omogućavaju ubrzani transfer ideja, otvaraju svojevrsnu komunikaciju i saradnju, ost-

varuju dijalog oko pojedinih naučnih celina kako teorijski tako i u pogledu konkretnih naučnih rezultata. Međutim, povremeno, ukoliko je bilo prilike, volje i strpljenja ona su se i ostvarivala i bila krajnje uspešna. Pravi primer takvih nastojanja je i knjiga *Between the archives and the field: A dialogue on historical anthropology of the Balkans* (Između arhiva i terena: dijalog o istorijskoj antropologiji